

DOI: 10.33663/0869-2491-2024-35-224-232

УДК 340.12

М. В. ОСЯДЛА,
кандидат юридичних наук*
ORCID: 0000-0002-0843-380X

АКТИ СУДОВОГО ПРАВА ЯК ДЖЕРЕЛА ПРАВА: ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ

У статті досліджуються сутність і тенденції розвитку актів судового права як джерела права. Виокремлені особливості історичного розвитку актів судового права, залежно від школи праворозуміння та належності держави до правової системи. Доведено, що судова практика сприяє одноманітному тлумаченню і застосуванню правових норм. Встановлено, що акти судового права (рішення та висновки Конституційного Суду України, постанови Верховного Суду) мають вагоме значення в системі джерел права, враховуючи авторитет самого органу правосуддя, його місце в структурі судової влади і професійну аргументацію, викладену у рішеннях суду.

Ключові слова: акти судового права, джерела права, школи праворозуміння, правові позиції суду.

Osiadla Mariia. Acts of judicial law as source of law: theoretical and applied aspect.

The article examines the essence and trends in the development of acts of judicial law as a source of law. Specific features of the historical development of acts of judicial law, depending on the school of legal understanding and the state's affiliation to the legal system. It has been proven that judicial practice contributes to uniform interpretation and application of legal norms. It has been established that acts of judicial law (decisions and conclusions of the Constitutional Court of Ukraine and of the Supreme Court) are of great importance in the system of sources of law, taking into account the authority of the judicial body itself, its place in the structure of the judicial power and the professional reasoning set forth in the court's decisions.

Key words: acts of judicial law; sources of law; schools of legal understanding; legal positions of the court.

Постановка проблеми. Закріплення Україною на конституційному рівні європейського та євроатлантичного курсу, підтримка міжнародних партнерів в умовах воєнного стану створюють унікальний шанс для нового етапу соціально-економічного розвитку, шляхом впровадження реформ у різних сферах, що потребує узгодженої роботи законодавчої, виконавчої та судової гілок влади. Водночас наголосити варто на судовій системі, яка є фундамен-

том захисту прав і свобод громадян, забезпечення верховенства права, справедливості, рівності та законності.

Реформа судової системи, яка розпочалася із проголошенням незалежності України, повинна бути завершена у векторі «миротворення» та «глобальності української безпеки». Враховуючи різні етапи її проходження та змін у напрямі реформування, що триває й до сьогодні, складно констатувати досягнення поставленої остаточної мети. Одна із причин тривалого становлення зумовлена зневажливим ставленням до наукового обґрунтування механізму реформування судової влади. Органи судової влади безпосередньо залежать від компетентності та відповідальності суддівського корпусу, оскільки саме судді приймають судові рішення, створюють правові висновки, які визначають результати судочинства, а водночас долю учасників судового процесу.

Метою наукового аналізу є розкриття юридичної природи актів судового права як джерела права, визначення перспективи розвитку, встановлення основних її видів та впливу на функціонування правової системи.

Визначена мета наукового пошуку зумовила необхідність використання гносеологічного, діалектичного, аксіологічного, формально-логічних (аналізу та синтезу) і порівняльного методів пізнання.

Аналіз досліджень і публікацій. У наукове дослідження сутності і значення актів судового права вагомий внесок зробили сучасні науковці: Є. П. Євграфова, М. В. Кармаліта, М. Є. Мочульська, Н. М. Оніщенко, Н. М. Пархоменко, О. В. Петришин, Є. Ю. Полянський, П. М. Рабінович, А. О. Селіванов, С. В. Шевчук та ін.

Виклад матеріалу. Ціннісний підхід щодо актів судового права як джерела права зумовлений особливостями історичного розвитку держави, школами праворозуміння, належністю держави до правової системи.

Серед історичних причин створення (формування) права за допомогою актів судової влади виокремлюють: необхідність дотримання звичаїв, що визнавались у судових рішеннях, централізація державної влади, ієрархічність судової системи та відкритість судочинства. Крім того, дотримання судами принципу «аналогічні справи вирішуються аналогічно» сприяє підвищенню суспільної довіри до суддів та зміцненню поваги до їх рішень. Суд бере участь у процесі формування права у разі, якщо правова позиція, викладена в акті судової влади, має обов'язкове значення не лише для сторін у справі, а й для суддів при вирішенні наступних справ аналогічного характеру¹.

Застосування судової практики (citation practice) доволі поширене в країнах англосаксонського права, де судді найчастіше звертаються до правової доктрини при вирішенні так званих складних справ (hard cases). За умови неоднозначної практики застосування норм права, наявності прогалин у законодавстві, колізійності юридичних приписів, судові органи використовують доктринальні положення як засіб додаткової аргументації, посилаючись

* М. В. Осядла, Candidate of Juridical Sciences (Ph. D.)

у своїх рішеннях на авторитетні праці юристів. Це робить їх правову позицію більш переконливою, логічною й обґрунтованою. У такому разі правова доктрина виступає як переконливе (авторитетне) джерело права².

Особливість англосаксонської правової сім'ї полягає, зокрема, у процесі правозастосування. Так, у разі відсутності норм статутів, конституційних угод і судових прецедентів звертаються до наукових праць фахівців з конституційного права, як-то Д. Локк, Д. Лоу, Д. Мілль, Е. Берк, А. Дайсі, Е. Мей та ін. У світовій практиці праці вчених-юристів визнаються джерелом права. Для прикладу у Великій Британії такими джерелами стали: Г. Бректон «Трактат про закони Англії» (1250 р.), В. Блекстон «Коментарі законів Англії» (1566 р.), Е. Коук «Правові інститути Англії» (1628 р.), Е. М. Форстер «Рішення королівських судів» (1763 р.). Пояснюється це тим, що вони містять необхідні узагальнення, а також аналіз писаних і неписаних норм конституції.

Привертає до себе увагу, що в окремих країнах мусульманського права, де іслам проголошено офіційною релігією, правова доктрина (іджма) – спільна думка провідних ісламських правознавців з питань, нерегульованих у прямій формі священних текстів Корану та Суні, є обов'язковим джерелом права. У деяких з них на офіційному рівні закріплено норми, відповідно до яких за наявності прогалин у законодавстві судді мають застосовувати висновки певної школи мусульманського права (Мазхабу). Інколи наводиться список конкретних праць знавців мусульманського права, на які можна посилається. Коран і Суна насамперед є ідеологічною основою, ідейно-теоретичною базою мусульманського права. Тому судді звертаються безпосередньо не до цих джерел, які вони не уповноважені й не зобов'язані тлумачити, а до написаних у різні періоди авторитетними юристами, вченими-богословами книг, що містять таке тлумачення. Мусульмансько-правова доктрина також є вагомим правотворчим чинником, позаяк визначає зміст та ідейну спрямованість законодавства цих країн.

У країнах романо-германської правової сім'ї є сталим використання доктринальних підходів у правозастосовній діяльності. Так, у судах Австрії до сьогодні під час розгляду справ посилаються на доктринальні погляди Г. Кельзена. Підвищенню ефективності судового контролю в Німеччині за останні роки сприяло використання в практиці Федерального Конституційного суду Німеччини посилань на наукові здобутки відомих державознавців країни³.

Твердження про те, що континентальна система права, до якої належить Україна, традиційно не відносить до джерел права судові рішення, є правильними лише стосовно існуючої політичної традиції, проте безвідносно до реальної ситуації, що склалася у Європі⁴.

Всебічне визнання правотворчості за допомогою актів судової влади у різних країнах мало наслідком використання у науковому обігу терміна «судова правотворчість», що відображає явище нормативності актів судової

влади у тих випадках, коли судді у процесі застосування, тлумачення норм права, заповнення прогалин, вирішення колізій формулюють нові правові позиції як частину мотивації акта судової влади⁵.

Зміст судової правотворчості полягає у заповненні прогалин у законодавстві, коли певна норма права була викладена нечітко та незрозуміло для суб'єктів правовідносин, що потребувало додаткового тлумачення при вирішенні справи; у випадку відсутності відповідної норми при вирішенні спорів; а також при вирішенні правових колізій норм права між собою, коли суди формулюють принцип пріоритетності цих норм, який потім ставав обов'язковим у судовій практиці.

Існують й інші міркування науковців, які, зокрема, ставлять під сумнів застосування актів судового права як джерела права. С. Васильєва зауважує, що акти судового права самі по собі не є джерелом права у формальному сенсі, а є або неофіційною інтерпретацією (компіляцією) джерел права, або положеннями *de lege ferenda* (первинний неофіційний текст)⁶.

Певним компромісом серед різних поглядів на розуміння та межі судового права є наукова позиція С. Прилуцького, який вважає, що судове право повинно базуватися на теорії судової влади, трансформуватися в окрему галузь права і розкривати найважливіші принципи взаємовідносин судової влади з іншими органами публічної влади; досліджувати критерії балансу між судом як органом державної влади та судом як інститутом громадянського суспільства. А предмет судового права має охоплювати: а) вчення про суд і судову владу як феномен публічно-правових відносин (досліджувати питання співвідношення і взаємодії судової влади з державою, суспільством, людиною); б) вчення про судоустрій (досліджувати судову систему, статус суддів, їх незалежність і відповідальність; публічне обвинувачення і захист як складові судочинства в системі правосуддя); в) вчення про судочинство та правосуддя⁷.

Класифікація актів судового права у науковій літературі визначається як у широкому (вся діяльність органів судової влади), так і у вузькому вимірі (як створення певних правоположень «прецедентного» характеру)⁸. Відповідно до першого підходу судова практика – це різновид юридичної практики, що полягає у правозастосовній, інтерпретаційній і правотворчій діяльності судів і втілюється у певних видах юридичних актів⁹. У другому випадку – визначається як матеріалізовані результати розгляду судової справи, оформлені як правові положення, на підставі яких вирішено спірне питання, і які переконливо свідчать про єдино правильний обраний судом підхід і є орієнтиром для вирішення аналогічних спірних ситуацій¹⁰.

Акти судового права в літературі поділяють також за формою: акти Європейського суду з прав людини, рішення і висновки Конституційного Суду України, рішення Верховного Суду.

Суд застосовує при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р., яка набрала чинності для

України з 11 вересня 1997 р., та протоколи до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, та практику Європейського суду з прав людини як джерело права (частина четверта ст. 10 Цивільного процесуального кодексу України).

Частиною першою ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка відповідно до ст. 9 Конституції України є частиною національного законодавства України, передбачено, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку належним і безстороннім судом, встановленим законом.

Отже, рішення Європейського суду з прав людини мають нормативний характер, враховуючи Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р., який визнає, що практика Європейського суду є джерелом права в Україні¹¹.

Для прикладу варто наголосити на позиції у справі «Bellet v. France», у якій Суд зазначив, що ст. 6 § 1 Конвенції містить гарантії справедливого судочинства, одним з аспектів яких є доступ до суду. Рівень доступу, наданий національним законодавством, має бути достатнім для забезпечення права особи на суд з огляду на принцип верховенства права в демократичному суспільстві. Для того, щоб доступ був ефективним, особа повинна мати чітку практичну можливість оскаржити дії, які становлять втручання у її права.

Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував, що право на доступ до суду, закріплене у ст. 6 § 1 Конвенції, не є абсолютним: воно може бути піддане допустимим обмеженням, оскільки потребує за своєю природою державного регулювання. Держави-учасниці користуються у цьому питанні певною свободою розсуду. Однак Суд повинен прийняти в останній інстанції рішення щодо дотримання вимог Конвенції; він повинен переконатись у тому, що право доступу до суду не обмежується таким чином чи такою мірою, що сама суть права буде зведена нанівець. Крім того, подібне обмеження не відповідатиме ст. 6 § 1, якщо воно не має легітимної мети та не існує розумної пропорційності між використаними засобами та поставленою метою (Prince Hans-Adam II of Liechtenstein v. Germany).

На згадані рішення Європейського суду з прав людини посилаються національні суди та використовують їх при аргументації, зокрема, у справах щодо вирішення питання про відкриття провадження, у випадку пропущення строків звернення до суду.

Рішення і висновки Конституційного Суду України також відносять до актів судового права, оскільки правові позиції, відображені у рішеннях, є обов'язковими до виконання. Конституційний Суд України може визначити у своєму рішенні, висновку порядок і строки їх виконання, а також покласти на відповідні органи обов'язки щодо забезпечення виконання рішення, додержання висновку.

Слід звернути увагу на правову позицію, викладену у Рішенні Конституційного Суду України у справі № 10-р(П)/2023 від 22 листопада

2023 р.: «За пунктом 8 частини другої статті 129 Конституції України основними засадами судочинства є забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення. За статтями 25, 388 Кодексу судом касаційної інстанції у цивільних справах є Верховний Суд, який переглядає в касаційному порядку судові рішення, ухвалені судами першої та апеляційної інстанцій. Згідно з частиною першою статті 389 Кодексу учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право оскаржити у касаційному порядку визначені в Кодексі рішення (рішення, постанови, ухвали) судів першої та апеляційної інстанцій, що набули законної сили. Припис пункту 8 частини другої статті 129 Основного Закону України перебуває у посутньому зв'язку з іншими конституційними приписами, зокрема приписом частини першої статті 8 Конституції України щодо дієвості принципу правовладдя (верховенства права). Конституційний Суд України вважає, що чинне врегулювання у Кодексі процесуальних відносин із касаційного перегляду у цивільних справах судових рішень, ухвалених судами першої та апеляційної інстанцій, узгоджено з приписом пункту 8 частини другої статті 129 Основного Закону України та відповідає ролі Верховного Суду не лише як суду касаційної інстанції у цивільних справах, а й як найвищого суду в системі судоустрою України (частина третя статті 125 Конституції України). Верховний Суд як суд касаційної інстанції у цивільних справах із перегляду в касаційному порядку судових рішень, ухвалених судами першої та апеляційної інстанцій, має виконувати повноваження щодо усунення порушень норм матеріального та/або процесуального права, виправлення судових помилок і недоліків».

Необхідно також вказати про рішення Верховного Суду, адже правові позиції, викладені у постановках Великої Палати Верховного Суду, з урахуванням процесуального законодавства, також належать до джерел права, оскільки вони забезпечують однакове застосування закону.

У постанові Великої Палати Верховного Суду від 13 вересня 2023 р. у справі № 204/2321/22 (№ 14-48цс22) наголошено, що, вирішуючи питання про наявність чи відсутність підстав для відкриття апеляційного провадження чи повернення апеляційної скарги, суди апеляційної інстанції мають враховувати обов'язок суду сприяти учасникам справи у реалізації їх процесуальних прав з дотриманням принципу розумності та пропорційності, з метою уникнення надмірного формалізму, із додержанням балансу між метою забезпечення належної процесуальної поведінки сторони та забезпеченням її права на апеляційне оскарження судового рішення. Відповідний висновок має бути висловлено із додержанням балансу між метою забезпечення належної процесуальної поведінки сторони та забезпеченням її права на апеляційне оскарження судового рішення.

У частині четвертій та п'ятій ст. 263 Цивільного процесуального кодексу України наголошується, що при виборі й застосуванні норми права до спір-

них правовідносин суд враховує висновки щодо застосування відповідних норм права, викладені в постановках Верховного Суду. Отже, правові позиції, викладені у постановках Верховного Суду, належать до актів судового права, оскільки використовуються при вирішенні спорів у аналогічних справах.

У ст. 242 Кодексу адміністративного судочинства України закріплена конструкція «з урахуванням висновків» Верховного Суду у конкретних справах. Так, в адміністративному процесі також під нормотворенням розуміють висновки щодо застосування норм права, викладені в постановках Верховного Суду. Їх не слід ототожнювати з казуальним тлумаченням права, що міститься у постановках Верховного Суду. Суди нижчих інстанцій повинні враховувати висновки Верховного Суду не буквально, а беручи до уваги їхню ієрархію в системі джерел права та конкретні обставини справи. Ці висновки не змінюють, не скасовують, а доповнюють існуюче правове поле, а тому суди не можуть їх застосовувати у разі невідповідності закону та принципу верховенства права¹².

Висновки. Враховуючи науково-правові тенденції, слід наголосити, що судова практика не повинна виходити за рамки закону, суперечити йому, оскільки судді зв'язані законодавчими і моральними нормами. Отже, з огляду на високе місце органів правосуддя в Україні (Конституційний Суд України, Верховний Суд), їх вплив на законодавство і правову політику, можна стверджувати, що окремі акти, які ними виносяться – судові рішення – є більш як правозастосовними, вони мають загальне і правотворче значення. Слід відмітити, що цими відповідальними повноваженнями володіють тільки зазначені суди, а не інші, хоча офіційно право на правотворчість не визнано за усіма ланками судової системи.

При цьому не підлягає сумніву, що значення судової практики визначається тим, що вона набуває правотворчого характеру для врегулювання суспільних правовідносин, виступаючи «орієнтиром для вирішення конкретних, аналогічних за змістом справ». У цьому випадку акти судового права впливають на вироблення не тільки судової політики, а й принципів права, вдосконалення законодавства, тобто має певне правотворче значення. Судова практика сприяє одноманітному тлумаченню й застосуванню правових норм, поглибленому розумінню складних юридичних категорій у «реальному світі». Тому це посідає певне місце в системі джерел права, враховуючи авторитет самого органу правосуддя, його місце в структурі судової влади і аргументованість підготовленого документа.

Здійснений науковий аналіз правових положень надає можливість дійти висновку, що в сучасних правових системах романо-германського та англо-американського права рішення судів є невід'ємним, хоча й ненормативним елементом механізму правового регулювання. За органами судової влади визнають здійснення не лише правозастосовної, а й правотворчої функції. Отже, правові позиції відіграють роль нормативної основи в правовій системі та слугують орієнтиром у правотворчості та правозастосуванні.

1. Шевчук С. В. Загальнотеоретичні проблеми нормативності актів судової влади: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2008. С. 26–27. 2. Семеніхін І. В. Правова доктрина: загальнотеоретичний аналіз / наук. ред. О. В. Петришин. Харків: Юрайт, 2012. С. 33. 3. Шевченко А. Є., Кармаліта М. В. Вплив правової доктрини на правотворчий процес в Україні. *Юридичний вісник*. 2015. № 3(36). С. 55. 4. Шевчук С. Щодо обов'язковості рішень Конституційного Суду України у контексті доктрини судового прецеденту. *Право України*. 2000. № 2. С. 43–49. 5. Слотвінська Н. Д. Теоретико-правовий аналіз судової практики вищих спеціалізованих судів в Україні як джерела права. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/79530/%D0%A1#chapter> 6. Васильєв С. В. Правова доктрина – джерело процесуального права. *Актуальні питання інноваційного розвитку*. 2012. № 2. С. 72. 7. Прилуцький С. В. Вступ до теорії судової влади. Суспільство. Правосуддя. Держава: монографія. Київ, 2012. 317 с. С. 28. 8. Шевчук С. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні. Київ, 2007. 640 с. 9. Погребняк С. Вплив судової практики на юридичні акти в романо-германській правовій сім'ї. *Вісник Академії правових наук України*. 2003. № 4 (35). С. 92–97. 10. Савенко М. Роль практики Європейського суду з прав людини у конституційному судочинстві України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2005. № 6. С. 51–55. 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/3477-15#Text> 12. Гетманцев Д., Блажівська Н. Судові доктрини, що потребують перегляду з адміністративно-процесуального погляду. *Право України*. 2/2018. С. 84–101.

References

1. Shevchuk S. V. Zahalnoteoretychni problemy normatyvnosti aktiv sudovoi vlady: avtoref. dys... d-ra yuryd. nauk: 12.00.01 / Natsionalna yurydychna akademiia Ukrainy im. Yaroslava Mudroho. Kh., 2008., s. 26-27. 2. Semenikhin I.V. Pravova doktryna: zahalnoteoretychnyi analiz / nauk. red O.V. Petryshyn. Kharkiv: Yurait, 2012. S. 33. 3. Shevchenko A.Ye., Karmalita M.V. Vplyv pravovoi doktryny na pravotvorchy protses v Ukraini. *Yurydychnyi visnyk*. 2015. № 3(36). S. 55. 4. Shevchuk S. Shchodo обов'язковості рішень Конституційного Суду України у контексті доктрини судового прецеденту. *Pravo Ukrainy*. 2000. № 2. S. 43–49. 5. Slotvinska N.D. Teoretyko-pravovyi analiz sudovoi praktyky vyshchyykh spetsializovanykh sudiv v Ukraini yak dzherela prava. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/79530/%D0%A1#chapter>. 6. Vasyliiev S.V. Pravova doktryna – dzherelo protsesualnoho prava. Aktualni pytannia innovatsiinoho rozvytku. 2012. № 2. S. 72. 7. Prylutskyi S. V. Vstup do teorii sudovoi vlady (Suspilstvo. Pravosuddia. Derzhava): monohr. – K 2012. – 317 s., 28. 8. Shevchuk S. Sudova pravotvorchist: svitovyi dosvid i perspektyvy v Ukraini. – K., 2007. – 640 s. 9. Pohrebniak S. Vplyv sudovoi praktyky na yurydychni akty v romano-hermanskii pravovii sim'i. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy*. – 2003. – № 4 (35). – S. 92–97. 10. Savenko M. Rol praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny u konstytutsiinomu sudochynstvi Ukrainy // *Visnyk Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy*. – 2005. – № 6. – S. 51-55. 11. Elektronnyi resurs: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/3477-15#Text>. 12. Danylo Hetmantsev, Natalia Blazhivska. Sudovi doktryny, shcho potrebuti perehliadu z administratyvno-protseualnoho pohliadu. *Yurydychnyi zhurnal «Pravo Ukrainy»* (ukrainomovna versia), Vypusk 2/2018, S. 84-101.

Osiadla Mariia. Acts of judicial law as source of law: theoretical and applied aspect.

Introduction. The article examines the essence and trends in the development of acts of judicial law as a source of law. The value approach to acts of judicial law as a source of law is determined by the peculiarities of the historical development of the state, schools of legal understanding, and the state's affiliation to the legal system. The application of judicial practice (citation practice) in the countries of Anglo-Saxon law, countries of Muslim law and countries of the Romano-Germanic legal family is analyzed. Thus, the content of judicial law-making consists in filling gaps in the legislation, when a certain rule of law was stated vaguely and incomprehensible to the subjects of legal relations, which required additional interpretation when deciding the case; in the absence of a corresponding rule in the resolution of disputes; as well as when resolving legal conflicts of legal norms among themselves, when courts formulate the principle of priority of these norms, which later became mandatory in judicial practice.

The classification of acts of judicial law is determined both in a broad (all activities of judicial authorities) and in a narrow dimension (as the creation of certain legal provisions of a "precedent" nature). The characterization of acts of judicial law according to the form of their expression, in particular - decisions of the European Court of Human Rights, Decisions and Conclusions of the Constitutional Court of Ukraine, and decisions of the Supreme Court. The legal analysis carried out provided grounds to conclude about the high place of the justice bodies in Ukraine (Constitutional Court of Ukraine, Supreme Court) and their influence on legislation and legal policy, since individual acts issued by them - court decisions - are more than law-enforcement, but have a general and legal significance.

Results. Thus, there is no doubt that the meaning of judicial practice is determined by the fact that it acquires a law-making character for the regulation of social legal relations, acting as a "guideline for solving specific cases similar in content." In this case, acts of judicial law affect the development of not only judicial policy, but also principles of law, improvement of legislation.

Key words: acts of judicial law; sources of law; schools of legal understanding; legal positions of the court.

DOI: 10.33663/0869-2491-2024-35-233-242

УДК 340.1

М. В. НОНЯК,
кандидат економічних наук*
ORCID: 0009-0004-9268-3490

ПРАВО ЛЮДИНИ НА МИР: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ КОНТЕКСТ

Стаття присвячена філософсько-правовому контексту права людини на мир, який вирізнявся актуальністю в усіх історичних епохах, і був однією з центральних категорій дослідження у філософсько-політичних трактатах найвидатніших представників людства. Констатується, що право на мир водночас має колективний і індивідуальний характер та являє собою основу для реалізації всіх інших прав людини, які без миру не є ані реалістичними, ані придатними для виконання. Політика миру визначається на міжнародному рівні дипломатичними взаємовідносинами, узгодженістю вимог і позицій на основі формування розумного балансу інтересів, взаємовигідних угод.

Ключові слова: право на мир, міжнародне право, мир, війна, права і свободи людини, політика миру, мирне співжиття.

Nonyak Mykhailo. Human right to peace: philosophical and legal context

The article is devoted to the philosophical and legal context of the human right to peace, which was distinguished by its relevance in all historical eras, and was one of the central categories of research in the philosophical and political treatises of the most outstanding representatives of humanity. It is stated that the right to peace has both a collective and an individual character and is the basis for the realization of all other human rights, which without peace are neither realistic nor feasible. Peace policy is determined at the international level by diplomatic relations, the consistency of demands and positions based on the formation of a reasonable balance of interests, mutually beneficial agreements.

Key words: right to peace, international law, peace, war, human rights and freedoms, peace policy, peaceful coexistence.

Постановка проблеми. Поточний стан взаємовідносин у суспільстві характеризуються крайнім ступенем загострення, що особливо яскраво помітно в геополітичному трикутнику «Україна – російська федерація – країни Заходу». Внаслідок такого загострення стрімко зростає рівень загроз міжнародній і національній безпеці та дотриманню основоположних прав і свобод людини.

Сьогодні в сучасному світі відбуваються кардинальні зміни політико-суспільного устрою. Початок ХХІ століття ознаменував собою істотний пере-

* **Михайло Ноняк**, Candidate of economical Sciences (Ph. D.)